

LU Teoloģijas fakultātes profesore

DACE BALODE

LU Teoloģijas fakultātes doktorants

ĢIRTS ROZNEERS

FUNDAMENTĀLISMS KĀ KRISTĪGĀS TICĪBAS FENOMENS LATVIJĀ

Lai arī fundamentālisma jēdziens ir radies 19. un 20. gadsimta mijā un tika attiecināts uz noteiktu protestantiskās ticības virzienu, mūsdienās tas tiek izmantots arvien plašāk, raksturojot visdažādāko reliģisko pārliecību un ticību prakses. Šodien daudz varam dzirdēt, piemēram, par islāma fundamentālismu. Arī karojošs ateisms tiek raksturots kā kristīgā fundamentālisma spoguļattēls, jo izmanto tās pašas kristīgā fundamentālisma paradigmas, tikai ar pretējiem nolūkiem.¹ Mūsu mērķis ir aplūkot fundamentālismu tā sākotnējā kontekstā kā protestantiskās ticības fenomenu un meklēt atbildes uz trim jautājumiem:

1. Kā šodien definēt protestantisko fundamentālismu?
2. Ar ko raksturīga protestantiskā fundamentālisma hermeneitika un ekseģēze?
3. Vai varam runāt par fundamentālismu Latvijas kontekstā?

---

¹ Skatīt Liam Jerrold Fraser, *Atheism, Fundamentalism and the Protestant Reformation* (Cambridge, University Press, 2018).

Bībeles verbālā inspirācija kā fundamentālisma izejas punkts

Šveices teologs Ulrihs Lucs (*Luz*) lekcijās par Jaunās Derības hermeneitiku raksturoja protestantu fundamentālismu kā sava veida ortodoksā protestantisma fosiliju.² Lai arī doma par inspirētiem Svētajiem Rakstiem (tostarp autora, teksta, satura un pat katra atsevišķā vārda inspirāciju) kristīgajā teoloģijā pastāvēja jau agrāk, tomēr tikai pēc Reformācijas verbālās inspirācijas doktrīna kļuva par ortodoksā protestantisma teoloģijas stūrakmeni. Raksti tika ielikti teoloģijas centrā. Lai aizstāvētu protestantisko teoloģiju kā līdzvērtīgu iepretī katoliskās baznīcas tradīcijai, bija nepieciešams atrisināt jaunas autoritātes jautājumu. Pretstatā baznīcai, kas pildīja teoloģijas tradīcijas un avota funkciju, bija nepieciešams objektivizēt un absolutizēt Rakstus kā teoloģijas avotu, piešķirot tiem ārkārtīgi augstu autoritāti.

Gan Rietumu patristiskā tradīcija, gan sākotnējais ortodoksa protestantisms uzsvēra Rakstu autoru inspirāciju, kas pieļāva, ka autori Svētajos Rakstos ietvertās domas formulēja paši ar saviem vārdiem. Tomēr jau Matiasa Flācija (1520–1575) hermeneitikā par faktisko teksta autoru tika nosaukts Dievs: “Visu svēto grāmatu autors ir viens, nevis vairāki un atšķirīgi, proti, pats Dievs ... kaut arī Dievs laiku pa laikam dažādos veidos ir runājis uz cilvēci caur dažādiem cilvēkiem, tomēr visi šie vārdi un pasludinājumi ir lieliskā saskaņā cits ar citu.”³ Cits luterāņu teologs – Johans Gerhards (*Gerhard*, 1582–1637) – rakstīja, ka Bībeles grāmatu autori bija “Dieva rakstveži” (*Dei amanuenses*), īpašas personas, kuras izvēlējās kalpot par Svētā Gara instrumentiem. Inspirācijas procesā autoru paša griba tika izslēgta, un viņi pierakstīja tikai tos vārdus, kurus viņiem deva Dievs.⁴ Daži luterāņu teologi pat gāja tik tālu, ka par inspirētiem uzskatīja ebreju

---

2 Ulrihs Lucs, *Jaunās Derības hermeneitika*, Lekcija Bernes Universitātē, ZS 2002/2003. Npublicēts materiāls.

3 Matthias Flacius Illyricus, *Clavis Scripturae Sacrae* 1567 (Frankfurt, 1719) Bd. II, 62; citēts pēc Emmanuel Hirsch, *Hilfsbuch zum Studium der Dogmatik*, 3. Aufl. (Berlin, 1958), 314.

4 Piemēram, 2. gadsimta baznīcētāvs Irenejs apraksta brīnumaino procesu, kā ebreju Bībele tika tulkota grieķu valodā. Viņš raksta par 70 tulkotājiem, kas katrs atsevišķi iztulkoja visu Toru grieķu valodā, un, kad šos tulkojumus salīdzināja, tie visi bija vienādi. Tā pat pagāniem bija jāatzīst, ka “Svētie Raksti ir tulkoti ar dievišķu iedvesmu”. Iraeneus, *Adv. Haer.* III, 21, 2. *Contre les hérésies. Irénée de Lyon*, éd. critique par Adelin Rousseau et Louis Doutreleau (Paris: Ed. du Cerf, 1974), 404. Ekl. *Inspiration*, RGG³ Bd. Iii, 776–778.

“Attīstot Svēto Rakstu doktrīnu kā teoloģijas “principu”, ortodoksa luterisms (Johans Gerhards) pārspēja reformatorus, piedēvējot Bībelei visas īpašības, kuras, saskaņā ar Aristoteli, pieder pie pirmā zinātniskā principa. Pirmais princips ir nedalāms, patiess un brīvs no jebkādas kritikas, pats sevi apstiprina, nav pretrunīgs un neprasa pierādījumus.” Johannes Wallmann, *Pietismus und Orthodoxy* (Tübingen: Mohr Siebeck, 2010), 293. Hirsch, *Hilfsbuch zum Studium der Dogmatik*, 314, Johann Gerhard bei Heinrich Schmid, *Die Dogmatik der evangelisch-lutherischen Kirche* (Erlangen, 1843), 21. Schmid, *Die Dogmatik der evangelisch-lutherischen Kirche*, 18.

tekstam vēlāk pievienotās vokalizācijas zīmes un arī Rakstu senos tulkojumus. Tādā veidā viss Bībeles teksts un pat katrs Bībeles vārds tika padarīts par vienlīdz svarīgiem, līdz ar to nebija vairs leģitīma galvenā vēstījuma meklēšana, pēc kā vērtēt un izsvērt pārējo tekstu, vairs nebija iespējama “kanona kanonā” meklēšana.⁵

Šī doma piešķīra Bībeles tekstam milzīgu autoritāti. Kad katrs tās vārds ir Dieva nodiktēts, vienīgā atbilde no cilvēka var būt tikai ticība un paklausība. Teksts iepretī lasītājam kļuva par ārkārtīgi autoritatīvu sarunu biedru. Rakstu patiesums un uzticamība balstījās to pārdabiskajā izcelsmē. Tie bija jāsaprot vienīgi kā Dieva vārds un vienīgais avots zināšanām par Dievu. Lai tas varētu pildīt šo funkciju, tam ir jābūt nevainojamam, skaidram un spēcīgam.⁶

Ja šāda doktrīna par nekļūdīgiem un skaidri saprotamiem Svētajiem Rakstiem ir patiesa, tad tai vajadzētu rezultēties skaidrā un nepretrunīgā interpretācijā, jo Dievs nevar būt pretrunā ar sevi ne Rakstos, ne interpretācijā, kas saka tikai to, “kas ir Svētajos Rakstos”. Ir jābūt tikai vienai patiesībai. Tomēr turpmākajos gadsimtos viss notika pavisam citādi. Vienotas un skaidras izpratnes vietā radās arvien vairāk kristīgās ticības virzienu atšķirīgās interpretācijas, kuras visas apgalvoja, ka ir patiesas. Vienveidību arvien vairāk nomainīja plurālisms, un, kā uzskata teologs Ulrihs Lucs, tieši ar to brīdi sākās hermeneitiskā polemika par teksta patieso nozīmi, kas arvien vairāk un vairāk lika atzīt lasītāja lomu, ka katru interpretāciju ietekmē paša teksta lasītāja konteksts un ka lasīt nozīmē konstruēt nozīmi.⁷ Arī vēsturiski kritiskās ekseģēzes zinātniskie centieni objektīvi interpretēt tekstu noveda pie bezgalīgu hipotēžu pasaules.

Turpmākie gadsimti parādīja, ka, pat ja tāds absolūts (tikai paties) teksts pastāvētu, mēs tik un tā nevarētu to saprast vienādi, jo neizbēgami mēs tekstu lasām caur mūsu biogrāfijas un kultūras konteksta brillēm un tāpēc katrs tajā saskatām atšķirīgu

---

5 Flācijs brīdina, ka Baznīca nedrīkst pieļaut “velna doktrīnu”, ka ebreju tekstā ierakstītie patskaņi ir rakstīti vēlāk. Citādi viss teksts vairs nebūs uzticams. Hirsch, *Hilfsbuch zum Studium der Dogmatik*, 778.

6 Ortodoksā protestantisma dogmatikā tiek uzskaitītas vismaz četras pazīmes, kas raksturo Svētos Rakstus: 1. *auctoritas*; 2. *sufficientia*; 3. *claritas* un 4. *efficacia*. Pirmkārt, Rakstu ekskluzīvā autoritāte ir izteikta kā Dieva vārds. Otrkārt, Raksti satur visu, kas jāzina pestīšanai; nav nepieciešams cits atklāsmes avots. Treškārt, viss, kas nepieciešams pestīšanai, ir skaidri izteikts Rakstos, ko var saprast arī neizglītoti ticīgie. Ceturtkārt, Raksti ir iedarbīgs Vārds, kas spēj cilvēkos pamodināt ticību. Schmid, *Dogmatik*, 27.30, Ulrich Luz, *Theologische Hermeneutik des Neuen Testaments* (Neukirchen-Vluyn, 2014), 109. Arī piētisti stingri turējās pie idejas par verbāli inspirētu tekstu. Piemēram, piētists Filips Jakobs Špēners (1603–1666) pārņēma verbālās inspirācijas ideju no sava skolotāja Johana Konrāda Danhauera (1635–1705) un turējās pie tās visu mūžu. Viņš uzskatīja, ka doma, ka Bībelē varētu būt kļūdas, ir bīstama. Špēners domāja, ka inspirēti ir ne tikai autori, bet arī Svēto Rakstu vārdi. Wallmann, *Pietismus und Orthodoxy*, 293–294.

7 Luz, *Theologische Hermeneutik...*, 112–113.

patiesību. Neskatoties uz to, līdz pat mūsu dienām kristīgajā teoloģijā ir aprindas, kas turpina runāt par verbālu Bībeles inspirāciju un no tā izrietošu Rakstu nekļūdīgumu un nemaldīgumu. Aizvadītā gadsimta vidū, saasinoties kontraversei starp modernismu un fundamentālismu, Ziemeļamerikā norisinājās šķelšanās gan luterāņu, gan presbiterāņu, gan baptistu konfesijā. Tā ietekmē Bībeles nekļūdīguma aizstāvji 1978. gadā Čikāgā organizēja samitu, kurā piedalījās aptuveni 300 evaņģēliskie teologi galvenokārt no ASV un izstrādāja dokumentu, kas ir pazīstams kā “Čikāgas Bībeles nekļūdīguma deklarācija” (*Chicago Statement of Biblical Inerrancy*). Viens no tās punktiem ir: “Mēs atzīstam, ka Raksti kopumā un katra tā atsevišķā daļa līdz pat oriģinālteksta vārdiem ir doti ar dievišķas inspirācijas palīdzību.”⁸

Tas atgādina 17. gadsimta ortodoksā protestantisma uzskatus par Bībeles inspirāciju. Acīmredzot ortodoksajam protestantismam raksturīgais augstais skatījums uz Bībeli turpināja savu eksistenci (vai Ulriha Luca vārdiem runājot, ir fosilizējies) mūsdienā evaņģēlikālismā, ko bieži vien apzīmē kā fundamentālismu tam raksturīgās Bībeles interpretācijas dēļ.

Kas ir fundamentālisms?

Vārda “fundamentālisms” izcelsme ir meklējama protestantisma vēsturē Amerikā 19. gadsimta beigās. Tā bija pretošanās kustība pret arvien pieaugošo teoloģisko liberālismu un moderno zinātnei, kurā dominēja evolūcijas ideja. Laikā no 1910. līdz 1915. gadam tika izveidota 12 sējumu sērija “*The Fundamentals: A Testimony to the Truth*”, kurā galvenais uzsvārs tika likts uz Bībeles nemaldīgumu un nekļūdīgumu un burtisku tās interpretāciju attiecībā uz tajā aprakstītajiem notikumiem, piemēram, pasaules radīšanu sešās dienās un nevis evolūcijas ceļā. Šis izdevums deva nozīmīgu impulsu fundamentālisma sākumam un tālākai pastāvēšanai.⁹

Tomēr fundamentālisma kustības saknes meklējamas daudz dziļāk – 19. gadsimta ekonomiskajā un politiskajā nenoteiktībā. Šajā laikmetā Amerikā notika būtiskas sociālās un ekonomiskās pārmaiņas – industrializācija, strauja pilsētu izaugsme un visbeidzot plaša, viļņveidīga imigrācija. Pirmā globālā ekonomiskā krīze (1857) un pilsoņu karš 1861.–1865. gadā parādīja, cik nestabila ir politiskā un ekonomiskā situācija. Mainījās arī zinātne. Čārlza Darvina izstrādātā evolūcijas teorija kļuva par zinātniski pamatotu teoriju, bet citi uzskati tika noraidīti kā pasakas. Bībeles pētniecībā tas bija “augstās kritikas” laiks, tika atklāta Bībeles tekstu izcelsmes vēsture, to ietekmēšanās

---

8 “We affirm that the whole of Scripture and all its parts, down to the very words of the original, were given by divine inspiration.” <https://defendinginerrancy.com/chicago-statements/> (skatīts 26.08.2020.)

9 Art. “Fundamentalismus”, RGG³ Bd. II, 1178f.

un atkarība no vēsturiskā konteksta. Šī situācija bija pateicīgs pamats radikālās atmodas pasludinājumam, kas norādīja uz vispārējo dekadenci, vēstīja par nenovēršamu pēdējo cīņu starp labo un ļauno, mudināja turēties pie Bībeles patiesības.¹⁰ Tā ietekmē kristieši, īpaši no baptistu, prezbiteriāņu, kā arī metodistu un luterāņu aprindām, nošķīrās no pārējām draudzēm un apvienojās konferencēs.¹¹ Prinstonas teoloģiskā semināra teologi, kuri sevi uzskatīja par ortodoksā protestantisma pēctečiem, 1881. gadā formulēja verbālās inspirācijas doktrīnu. Pamatojoties uz šo doktrīnu, Prezbiteriāņu baznīcas augstākā autoritāte Ģenerālā asambleja formulēja piecus “pamatus” (*fundamentals*), kas fundamentālistu aprindās ir joprojām atzīti arī mūsdienās: 1) Bībele kā verbāli inspirēta Dieva atklāsme; 2) Kristus augšāmcelšanās miesā; 3) piedzimšana no jaunavas; 4) Kristus vietnieciskais upuris; 5) viņa fiziska atgriešanās.¹²

Ne visi šie punkti bija vienlīdz svarīgi, galvenais bija nodrošināt Bībeles autoritāti, izvairīties no Jēzus Kristus reducēšanas tikai līdz cilvēciskam līmenim, cilvēka izcelsmes ar dievišķas radošas darbības palīdzību apšaubīšanas un dvēseles glābšana tuvojošās Jēzus otrās nākšanas laikā.¹³ Saskaroties ar mainīgo pasauli, fundamentālisms centās palikt nemainīgs. Tāpēc kristīgais fundamentālisms varētu tikt uzskatīts par antimodernismu, kas ideoloģiski vēlas atgriezties pirmsapgaismības laikmetā. Tomēr šāds apgalvojums būtu ļoti iešaurināts. Kā norāda pētnieki, fundamentālisms nav kāds autonomš pats par sevi pastāvošs antimodernisms, bet gan jāaplūko kā modernās pasaules sastāvdaļa, kurā notiek pastāvīga kontraverse starp modernismu un fundamentālismu. Fundamentālisti nebēg no modernā, bet meklē tajā savu vietu un lomu. Tāpēc mūsdienų fundamentālisti ir gan politiski, gan ekonomiski aktīvi. No vienas puses, viņi pieņem nacionālās valsts un brīvā tirgus sistēmu, bet, no otras puses, ja vien tas būtu iespējams, dotu priekšroku citām sistēmām, kas būtu konstruētas uz reliģiskiem principiem. Fundamentālisti labprāt izmanto modernās tehnoloģijas, tomēr arī kritizē, kad tās tiek lietotas amorālos nolūkos. Epistemoloģiski viņi ir pārliecināti pamatisti, jo uzskata, ka

---

10 Piemēram, angļu sludinātājs Džons Nelsens Darbijs (1800–1882), kurš sešas reizes devās uz ASV laikā no 1859. līdz 1877. gadam un ieguva arvien vairāk un vairāk sekotāju savai mācībai. S. Goertz, et al., „Zur Genealogie und Kritik des katholischen Fundamentalismus: Eine Einführung“ in: Stephan, Goertz/Rudolf B., Hein/Katharina, Klöcker (Hg.), *Fluchtpunkt Fundamentalismus? Gegenwartsdiagnosen katholischer Moral* (Freiburg i. Br., 2013), 15–17.

11 Niagāras Bībeles konferencē 1868. gadā prezbiteriānis Džeimss Brūks (James H. Brookes, 1830–1897) noformulēja savus uzskatus – ticības fundamentus. Goertz, *Genealogie*, 19.

12 Assia Maria Harwazinski, “Fundamentalism” in: *The Brill Dictionary of Religion*, ed. by Kocku von Stuckrad. http://dx.doi.org/10.1163/1872-5287_bdr_COM_00176 (skatīts 20.04.2020.)

13 Klaus Kienzler, *Der religiöse Fundamentalismus: Christentum, Judentum, Islam* (München, 1996), 30.

iebkurām zināšanām un ticībai ir jābalstās uz stipriem racionāli empīriskiem pamatiem. Piemēram, ka Bībeles uzticamība ir zinātniski pierādīts fakts.¹⁴

Politologs Tomass Meiers (*Meyer*) fundamentālismu uzskata par Apgaismības un modernizācijas radītās dialektikas rezultātu. Modernizācija ne tikai “aizslaucīja aizspriedumus, šķēršļus un visu tradīcijas būtību, bet tikpat pamatīgi pārliecības, mierinošās fikcijas, nišas, kuru veidošanos iepriekšējās tūkstošgadēs noteica spēcīgas vajadzības”¹⁵. Tas nozīmē, ka fundamentālisms ir ar krīzi saistīta kustība, lai izvairītos no pārmērīgās sekulārās modernitātes piesārņojuma un meklētu stabilu pamatu un drošu virzienu. Pēc Meiera teiktā, šī kustība var notikt dažādu iemeslu dēļ, taču tā ir tikpat universāla kā pati modernitāte un nekādā gadījumā nav uzskatāma vienīgi par Rietumu fenomenu. Fundamentālisms kā pretošanās modernitātei ir vērojams visur, kur notiek pārmaiņas, kas atver kultūras, sociālās un politiskās sistēmas.¹⁶

Fundamentālisms nav vērst pret visu modernitāti kā tādu, tikai pret noteiktiem aspektiem, kas tiek uztverti kā atteikšanās no jēgas, morāles vai reliģijas. Tas tomēr nav uzskatāms par atgriešanos pirmsapgaismības laikmetā, jo fundamentālismu izraisa dialektika starp mūsdienu parādībām un pretreakciju tām.¹⁷ Tajā pašā laikā fundamentālisms pieņem modernas idejas, viegli pielāgojas tehnoloģiju un racionalizācijas progresam. Tas ir “modernais antimodernisms”, kā to saka reliģijas pētnieks Gotfrīds Kīnclens (*Küenzlen*).¹⁸ Tā nav vienkārša atgriešanās pagātnē, tā nav fosilija, tas nav nekā novocojis, kam šodien vairs nevar ticēt vai domāt. Gluži pretēji, tā ir mūsdienu parādība. Tas ir mūsdienu cilvēka prāta stāvoklis un vajadzība.

20. gadsimta 70. un 80. gados termins “fundamentālisms” tika pārņests uz kustībām ne tikai kristietībā, bet arī jūdaismā, islāmā un hinduismā, kā arī politiskajās un

---

14 Harriet A. Harris, “Fundamentalism in Protestant Context” in *Fundamentalism, Church and Society*, ed. by Martyn Percy and Ian Jones (London: Society for Promoting Christian Knowledge, 2002), 12.

15 Thomas Meyer, “Fundamentalismus. Die andere Dialektik der Aufklärung” in: *Der Fundamentalismus: Aufstand gegen die Moderne* (Reinbek bei Hamburg: Rowohlt Taschenbuch Verlag, 1989), 15.

16 Thomas Meyer, *Fundamentalismus. Die andere Dialektik der Aufklärung*, 17. Thomas Meyer, *Was ist Fundamentalismus?: eine Einführung* (Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2011), 21–23.

17 Martin Riesebrodt, *Die Rückkehr der Religionen: Fundamentalismus und der „Kampf der Kulturen“* (München, 2000), 50–52.

18 Saskaņā ar Kīnclenu, fundamentālisms ir reliģijas vēstures izpaušme mūsdienu laikmetā. Fundamentālisms kā “modernais antimodernisms” ir karojoša pretošanās modernitātes izraisītajām reliģijas pārmaiņām, kas, viņaprāt, apdraud patiesību ar relativismu, plurālismu, historismu un autoritātes zaudēšanu. Gottfried Küenzlen et al., „Fundamentalismus”, in: *Religion in Geschichte und Gegenwart*. <http://dx.doi.org/> (skatīts 10.04.2020.)

sociālajās kustībās.¹⁹ Terminu vairs neizmantoja vienā noteiktā nozīmē, bet gan sāka attiecināt uz dažādām mentalitātēm. Fundamentālisms vairs nebija noteiktu reliģiju vai pasaules uzskatu raksturojošs apzīmējums, bet drīzāk termins, ar ko reaģēt uz noteiktām sociālpsiholoģiskām norisēm. Līdz ar to šis termins var **tikt attiecināts arī uz ne-reliģiozām parādībām un kopumā apzīmē jebkuru filozofisku un reliģisku attieksmi, kas apgalvo, ka tai ir absolūta patiesība, kuru principā nevar apšaubīt.**²⁰

Tāpēc bieži vien ir grūti nošķirt fundamentālismu no citām konservatīvām kristiešu kustībām. Grūtības rada tas, ka terminu bieži izmanto, lai runātu par trešo personu nievājošā nozīmē, apzīmējot liberālu un atšķirīgu mentalitāti. Tas liek jautāt, cik lielā mērā fundamentālisms kā kategorija joprojām var būt noderīgs. Šķiet, ka vēl grūtāk ir nošķirt terminus “evanģelikālis” un “fundamentālists”, jo īpaši tāpēc, ka tos bieži izmanto kā sinonīmus. Grūtības slēpjas arī tajā, ka abi termini apzīmē vēsturiski un teoloģiski atšķirīgas parādības. Baznīcas vēsturnieces Gizas Baueres (*Bauer*) gandrīz 25 lappušu garais pētījums par evanģelikālismu un fundamentālismu liecina, ka savā ziņā skaidra atšķirība starp tiem nav nosakāma: “Ja pieņem, ka kristīgo fundamentālismu var aplūkot no historiogrāfiskā viedokļa kā evanģelikālismam raksturīgu tendenci vai kategoriju, kas savukārt ir veidojusi evanģelikālismu, tēze par būtisku atšķirību starp abām parādībām kļūst neaizstāvama.”²¹

Faktiski atšķirību diez vai var pamatot ar teoloģiskām atšķirībām, jo, piemēram, Bībeles nekļūdīgums un uzsvars uz personisku dievbijību ir svarīgi abiem. To pašu var teikt par mūsdienu Bībeles zinātnes un vēsturiski kritiskās metodes noraidīšanu. Atšķirību starp evanģelikālismu un fundamentālismu var novērot no politiskās aktivitātes viedokļa – fundamentālisms ir politiski aktīva kustība, turpretim evanģelikālisms ir baznīcai kritiska, drīzāk piētiska kustība, kas vērsta uz sirds iekšēju dievbijību. Abi ir saistīti ar kritisku diskusiju ar “pasauli”, tāpēc abiem raksturīgi līdzīgi centieni dažādos kontekstos.²² Vēl atšķirību varētu saskatīt ārējā attieksmē – fundamentālists varētu būt “evanģelikālis, kurš ir dusmīgs”²³. Tad atšķirība būtu tāda, ka evanģelikālisms vienmēr ir atvērts dialogam ar ārpasauli, turpretī fundamentālisms uzstāj uz arvien ekskluzīvāku izpratni par sevi un patiesību un ir slēgta vai pat agresīva kustība protestantismā, kas

---

19 Goertz, *Genealogie*, 25–27.

20 Christian J. Jäggi, David J. Krieger, *Fundamentalismus. Ein Phänomen der Gegenwart* (Zürich, Wiesbaden: Orell Füssli, 1991), 16.

21 Gisa Bauer, *Evanglikale Bewegung und evangelische Kirche in der Bundesrepublik Deutschland: Geschichte eines Grundsatzkonflikts (1945 bis 1989)* (Göttingen, 2012), 97–98.

22 Bauer, *Bewegung*, 104. Viņa atgādina, ka fundamentālistu kustības dzīvo ilgāk nekā to politiskās iniciatīvas pat tad, ja tās ir neveiksmīgas, tāpēc tās nekādā gadījumā nevajadzētu saprast kā politizētu reliģiju. Turpat, 105.

23 George M. Marsden, *Fundamentalism and American Culture* (Oxford, 2006), 239.

uzstāj uz mūžīgo patiesību, nemainīgu morāli un tic Bībeles nekļūdīgumam. Andreass Grīnšloss (*Andreas Grünschloß*) savā pētījumā līdzās jau minētajai ticībai Bībeles absolūtajam nemaldīgumam un nekļūdīgumam min arī fundamentālismam raksturīgo izteikti morāli duālistisko pasaules uzskatu, mileniārismu un reaktivitāti (fundamentālisms ir reakcija uz reliģijas marginalizāciju). Šīs pazīmes viņš ierindo pie fundamentālisma ideoloģiju raksturojošām pazīmēm, bet papildus šīm piemin arī fundamentālisma organizatoriskās pazīmes, kas ietver pašizpratni, ka attiecīgā kopiena ir izredzēto sabiedrība, nepieciešamība pēc asu robežlīniju vilkšanas, autoritatīva organizācijas struktūra un stingri uzvedības priekšraksti.²⁴ Tātad fundamentālisms nav vienīgi pārliecību, ticību un uzvedību raksturojošs fenomens, bet izpaužas arī kopienas pārvaldes sistēmās, kas var būt hierarhiskas, autoritatīvas un kontrolējošas.

Bībeles ekseģēze fundamentālismā

Attiecībā uz Bībeles ekseģēzi ir ārkārtīgi grūti skaidri nodalīt dažādas tā dēvētās “Bībelei uzticīgās” interpretācijas.

Manfreds Ēmings (*Oeming*) cenšas nošķirt konservatīvo, evaņģelikālo un fundamentālistisko ekseģēzi. Konservatīvā ir ekseģēze, kas pieņem kritiskās Bībeles interpretācijas metodes, tomēr par mērķi izvirza iegūtos pētnieciskos rezultātus interpretēt tā, lai pēc iespējas aizstāvētu Bībeles vēsturiskumu. Evaņģelikālā ekseģēze noraida vēsturiski kritisko pētniecības metodi kā ateistisku un turas pie Rakstu burtiskās izpratnes un teksta nekļūdīguma. Fundamentālisms vēl vairāk uzsver Bībeles nemaldīgumu vissīkākajās detaļās.²⁵

Kā redzams no šīs definīcijas, ir ļoti grūti novilkt skaidru robežu starp evaņģelikālo un fundamentālisma Bībeles pētniecības metodi. Patiesībā formulējumi attiecībā uz Bībeles tekstu ir ļoti līdzīgi abiem virzieniem, jo Bībeles autoritāte galvenokārt tiek apstiprināta ar tās izcelsmes vēsturi, proti, Bībeles oriģinālais teksts ir vārds vārdā Svētā Gara nodiktēts jeb verbāli inspirēts. Kļūdas un nepilnības tekstā ir ieviesušās vienīgi vēlākajā pārrakstīšanas procesā. Tomēr principiāli teksts ir nemaldīgs un nekļūdīgs, un tāpēc tajā nav un nevar būt nekādas pretrunas. Līdz ar to fundamentālismā netiek saskatīta atšķirība starp realitāti, kāda tā ir, realitāti, ko piedāvā teksts, un realitāti, kas tiek iegūta interpretācijas ceļā. Ja mēs gribētu apkopot galvenos fundamentālisma ekseģēzes principus, tie būtu – Bībeles teksts ir verbāli inspirēts, tāpēc nemaldīgs, nekļūdīgs un brīvs no jebkādam pretrunām. Vecā Derība ir pakārtota Jaunajai Derībai un jāsaprot tikai Jaunās Derības kontekstā. Tāpat nav vietas uzskatam, ka notiek kaut

---

24 Andreas Grünschloß, “Was heißt Fundamentalismus? – Zur Eingrenzung des Phänomens aus religionswissenschaftlicher Sicht” in: Tim Unger (Hg.), *Fundamentalismus und Toleranz* (Hannover, 2009), 163–195. <http://www.user.gwdg.de/~agruens/fund/fund.html> (skatīts 10.09.2020.)

25 Manfred Oeming, *Biblische Hermeneutik: eine Einführung* (Darmstadt, 1998), 154–155.

kāda vēsturiska attīstība, jo Bībeles mācība bija noformulēta un gatava brīdī, kad tika uzrakstīta pēdējā Jaunās Derības kanona grāmata. Šī mācība laika gaitā ir nemainīga un absolūta.

Fundamentālistu ekseģēzē Bībeles interpretācijas mērķis ir noskaidrot, kas cilvēkam ir jādara. Fundamentālistiskās ekseģēzes uzdevums ir teksta nozīmes tieša pārnesē lasītāja kontekstā, jo Bībeles vēstījums pirmkārt attiecas uz lasītāju, piemēram, Pāvils neraksta ne romiešiem, ne korintiešiem, bet teksts ir adresēts visiem lasītājiem visos laikos. Tas ir universāls un vienlīdz derīgs kā senajiem, tā mūsdienu lasītājiem.²⁶ Līdz ar to loģiska arī ir fundamentālistu hermeneitikas raksturīgā pazīme, kas faktiski ir hermeneitikas noliegums. Tas pamatojas redzējumā, ka Bībele vispār nav jāskaidro, bet jāsaprot burtiski kā dzīves noteikumu un recepšu grāmata, kam vienkārši jāseko. Bībele ir skaidra un saprotama, un tajā nav nekādu pretrunu. Tie, kas tajā atrod pretrunas, ir subjektīvi un tendenciozi skaidrotāji. Jebkādi kritiskās Bībeles pētniecības atradumi un secinājumi tiek atspēkoti un noraidīti, jo to atzišana par patiesiem sagraus visus kristīgās ticības pamatus.²⁷

Fundamentālisti noraida vēsturiski kritisko Bībeles pētniecības metodi, jo tai ir pavisam citi mērķi. Tāpēc vēsturiski kritiskās un fundamentālistiskās ekseģēzes rezultāti ir pavisam atšķirīgi, piemēram, ja saskaņā ar evaņģēliju tekstiem Jēzus pabaroja lielu pūli vismaz trīs reizes, tad tas tā arī notika, un to ir svarīgi ņemt vērā, jo Bībele ir jāsaprot burtiski. Burtiskais lasījums ir drošs kristīgas tradīcijas un kristīgo vērtību apoloģētiskais pamats, jo tikai Bībeles patiesības ievērošana var būt vienīgā efektīvā atbilde modernā laikmeta zudušo vērtību un plurālistiskās patvaļas izaicinājumam. Modernā laikmeta vērtību relativizācija ir par iemeslu visiem ļaunumiem, kas iznīcina sabiedrību. (Nespēja mīlēt, vientulība, vardarbība, aborti, noziedzība, pornogrāfija, prostitūcija, AIDS un daudzi citi ļaunumi.) Pret šīm postošajām garīgajām un sociālajām tendencēm ir enerģiski jācīnās, pamatojoties uz vienīgo, mūžīgo un uzticamo Dieva patiesību.²⁸

Kopsavelkot līdz šim pateikto, varam secināt, ka protestantu fundamentālisms 21. gadsimta kontekstā būtu raksturojams ar trim galvenajām pazīmēm. Vispirms tā ir principiāla atteikšanās no Bībeles vēsturiski kritiskās pētniecības metodes, tās vietā priekšroku dodot Bībeles interpretācijai, kas tekstu aplūko kā verbāli inspirētu, nemaldīgu un nekļūdīgu. Burtiskais lasījums var nest sev līdzīgu ticību vienīgai pareizai mācībai, izteikti duālistisku pasaules redzējumu un radikāli ekskluzīvas izredzētības apziņu. Jautājumos par Bībeles patiesību izcīnot principiāli svarīgas cīņas, fundamentālistu argumenti kļūst radikāli un neiecietīgi, tāpēc nākamā pazīme ir, ka Bībeles burtiskā lasījuma

---

²⁶ Oeming, *Hermeneutik*, 151–152.

²⁷ Fraser, *Atheism*, 161–162.

²⁸ Oeming, *Hermeneutik*, 151.

aizstāvēšanas vārdā tiek attaisnota neiecietība. Tā var būt vērsta gan pret indivīdiem vai grupām ārpus kopienas, bet tikpat daudz pret indivīdiem kopienas iekšienē. Un trešā pazīme ir, ka cīņas lauks ne vienmēr tiek attiecināts tikai uz baznīcas dzīvi skarošiem jautājumiem, bet paplašināts uz visu sabiedrību kopumā. Proti, kad sociālpolitiskās tendences nesaskan ar “Bībeles patiesību”, fundamentālisti kļūst skaļi un politiski aktīvi.

Fundamentālisms Latvijas kontekstā

Ja minētās pazīmes sākam meklēt Latvijas kristīgās ticības telpā, jāatzīst, ka dominējošais aktīvās kristietības profils ir visnotaļ fundamentālistisks.

Jautājums par **sieviešu ordināciju** lielāko protestantisko konfesiju vidū joprojām tiek atlikts, un kā arguments tiek arī minēta 2000 gadu senā kristīgās baznīcas tradīcija, kas nekad agrāk nav ordinējusi sievietes. Tomēr pamatojums tam joprojām tiek saskatīts Pāvila norādījumos par sieviešu iesaisti draudzes dievkalpojumos (1.Kor 14:34–35), kas liecina, ka sieviešu ordinācija ir pretrunā Svētajiem Rakstiem. Latvijas Evaņģēliski luteriskās baznīcas (LELB) arhibīskaps Jānis Vanags, skaidrojot baznīcas pozīciju pēc 2016. gada sinodes balsojuma pret sieviešu ordināciju, ir norādījis, ka jebkuras baznīcas nostāja attiecībā uz sieviešu ordināciju liecina par to, kādu Bībeles skaidrošanas metodi tā ir pieņēmusi. Viņš piemin divas metodes: vēsturiski kritisko Bībeles metodi ar tās galveno atslēgu, kas ņem vērā tekstu pierakstīšanas kontekstu un vēsturiskos apstākļus, un bibliiski konservatīvo pieeju, kas vairāk rēķinās ar kanonisko Bībeli kā Dieva Gara iedvesmotu tekstu.²⁹ LELB sinode ar savu balsojumu pret ordināciju par pareizāko izvēlējusies otro. Līdzīgā pozīcijā joprojām atrodas vēl divas protestantiskās baznīcas Latvijā – baptisti un adventisti, kurās laiku pa laikam uzvirto jautājums par sieviešu ordināciju, taču izvēlēta Bībeles skaidrošanas metode nepieļauj jautājuma atrisināšanu pozitīvā veidā. Par to liecina autora (Ģ. Roznera) intervijas ar lielāko protestantisko konfesiju garīdzniekiem 2019. un 2020. gadā. Viens no luterāņu mācītājiem argumentēja, ka “mums šodien nekādas izmaiņas Bībeles interpretācijā nav nepieciešamas. Salamans saka, ka nav nekā jauna šajā pasaulē, cilvēki grēko to pašu desmit baušļu ietvaros, mainījies ir tikai veids, kā tas tiek darīts, bet būtība paliek tā pati. Cilvēce neattīstās, bet degradējas. Apustuļi bija daudz izglītotāki, spriest spējīgāki un eruditāki nekā šodienas cilvēki. Tāpēc tie, kuri kanonizēja Bībeli, vislabāk arī to saprata un pazina. Mums šodien pilnībā pietiek ar to atklāsmi un skaidrojumiem, kādi jau ir, un mums vairāk ir jāveltī spēki tā nosargāšanai. Svētie Raksti neatbalsta sieviešu ordināciju, un arī fakts, ka divpadsmit apustuļi bija vīrieši. Un ne tikai tas, jo jautājumu nav iespējams izskatīt ārpus

---

29 “Jānis Vanags par sievietes lomu un uzdevumiem baznīcā”, <https://www.apollo.lv/5961022/janis-vanags-par-sievietes-lomu-un-uzdevumiem-baznica> (skatīts 07.09.2020.)

baznīcas. Ja baznīcai vēsturiski arī vēlāk nekad nav bijušas sievietes kā draudzes vadītājas (mācītājas), un arī šobrīd katoļu baznīcā un pareizticīgo baznīcā nav, tad ar to arī pilnībā pietiek, lai šodien neko nemainītu. Dzimumu līdztiesības jautājums vēsturiski ir attīstījies, ļaujot sievietēm piedalīties vēlēšanās, darīt lietas, ko agrāk nevarēja, un tas ir labi, tomēr Svētie Raksti ir nofiksējuši robežu, kuru pārkāpt arī šodien nav vajadzīgs, – sievietei nav jābūt mācītājai, un tā ir Dieva griba.”³⁰

Līdzīgs viedoklis ir arī kādam baptistu mācītājam, kurš uzskata, ka Pāvila norādījumi 1.Kor 14:33 ir tieša Dieva gribas nodošana un tāpēc “šajā gadījumā nepaklausība Pāvilam, būtu arī nepaklausība Dieva gribai. Var jau nepaklausīt, bet tad ir jārēķinās ar sekām – tiks izjaukta Dieva ielikta kārtība jeb attiecīgās ētikas protonormas, kas sabojās draudzi un dos vietu grēkam un iespēju velnam ietekmēt draudzi.”³¹ Protams, šajā jautājumā viedokļi ne vienmēr ir tik kategoriski. Vairāki aptaujātie atzīst, ka ir bijuši liecinieki ļoti svētīgai un draudzei palīdzošai sieviešu sludināšanai un tāpēc nenoliedz, ka sievietēm varētu būt īpašs aicinājums no Dieva, tomēr Pāvila norādījumu neviens neuzdrošinājās nosaukt par mūsdienās aktualitāti zaudējušu. Tāpēc tiek piedāvāts savā ziņā formāls risinājums, kas, no vienas puses, neliedz sievietei mācīt un sprediķot, bet, no otras puses, paliek saskaņā ar visas Bībeles kā pārļaicīga vēstījuma no Dieva idejas un neparedz ordināciju kā apstiprinājumu sieviešu kalpošanai. “Es teiktu, sieviete var sludināt, bet ne dominēt. Viņas pašas labā, viņa sludinot var atrasties zem vīra vai mācītāja autoritātes, kurš viņu apstiprina un iedrošina.”³²

Interesanti, ka arī intervētais septītās dienas adventistu garīdznieks pieturas pie šādas izpratnes, tomēr nenoliedz, ka šajā jautājumā viedoklis augstākajā draudzes līmenī (Ģenerālkonferencē, kas apvieno visas adventistu draudzes pasaulē) varētu mainīties. “Uzticama un droša Bībeles skaidrošana ir baznīcas (organizācijas) ietvaros, caur ko darbojas Dievs. Organizācija nozīmē teologu komisijas, kas izskata visādas jaunas idejas un pieņem lēmumu, vai tās ir vērā ņemamas.” Tāpēc šis garīdznieks nav tik kategorisks sieviešu ordinācijas jautājumā, bet paļaujas uz organizāciju, ko vada Dieva gars. Ja tajā ar vairākumu tiks nobalsots par to, ka sievietes ir jāordinē, viņš to labprāt pieņems.³³

Intervijas atspoguļo ļoti plašu izpratni par Bībeles inspirācijas procesu. Neviens no 11 intervētajiem nepiekrita klasiskajiem luteriskās ortodoksijas dogmatiku apgalvojumiem par verbālo inspirāciju, bet kā svarīgu faktoru tekstu pierakstā norādīja uz autoru cilvēcisko ierobežotību. Tāpat arī neviens nepiekrita, ka ticība Bībeles inspirācijai

---

30 Intervija Nr. 1 autora arhīvā, 11.09.2019.

31 Intervija Nr. 2 autora arhīvā, 31.01.2020.

32 Intervija Nr. 3 autora arhīvā, 27.01.2020.

33 Intervija Nr. 4 autora arhīvā, 12.09.2019.

nozīmē, ka ir iespējama tikai viena vienīga pareizā interpretācija. Kā svarīgi, vērā ņemami faktori, interpretējot tekstu, tika minēta nepieciešamība rēķināties ar žanru, sarakstīšanas laiku, vēsturisko kontekstu un kultūrvidi. Tajā pašā laikā jautājumā par sieviešu ordināciju pozitīvi un atbalstoši izteicās tikai četri no 11 intervētajiem. Interesanti, ka, nepiekrītot verbālās inspirācijas idejai, tajā pašā laikā pieci intervētie izteica pilnīgu piekrišanu luteriskās ortodoksijas idejai par Svētajiem Rakstiem kā brīviem no kļūdām un maldiem un pāri stāvošiem cilvēka kritikai, kas ir viens no fundamentālisma stūrakmeņiem. Intervijas parāda, ka atbildes uz aktuāliem jautājumiem bieži vien tiek meklētas ārpus Bībeles tekstiem, argumentējot pie reālās situācijas, veselā saprāta un pat zinātnes, taču visu interpretāciju galarezultāts liecina par bažām par morāles kritumu sabiedrībā un kristīgo vērtību degradēšanos, kas varētu notikt baznīcā. Tās varētu nosaukt arī par bailēm no pārmaiņām sabiedrībā, kas varētu izraisīt nevēlamas pārmaiņas baznīcā. Kā parāda intervijas ar dažādiem Latvijas garīdzniekiem, fundamentālistiskai Rakstu interpretācijai mūsu zemē ir ļoti spēcīgas pozīcijas. Tas, protams, nenozīmē, ka katrā konkrētā gadījumā uzreiz varam runāt par fundamentālismu, jo, kā jau noskaidrojām, fundamentālisms ir saistīts ne tikai ar noteiktu Bībeles ekseģēzi un interpretāciju.

Kā liecina Latvijas Universitātes profesora Valda Tēraudkalna pētījums par reliģiskajām tendencēm pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas, kristietība postsekulārisma laikmetā arī mūsu zemē piedzīvo fragmentēšanos. Tās pamatā ir dažādas konfesionālas nesaskaņas un domstarpības gan jau pieminētajā jautājumā par sieviešu ordināciju, gan mēģinājumos konfesionālo ticību kontekstualizēt un pielāgot savam laikmetam, gan arī jautājumos par LGBT tiesībām.³⁴ Šī fragmentācija ir sāpīgs process, kura neatņemama sastāvdaļa ir kontraverses teoloģiskajos jautājumos, kas nereti beidzas ar citādi domājošo un savu ticību praktizējošo izstumšanu. V. Tēraudkalns savā pētījumā piemin gan sabiedriskajos medijos izskanējušo adventistu mācītāja Ivo Roderta atlaišanu 2016. gadā, gan luterāņu mācītāja Jura Rubeņa labprātīgo atteikšanos no mācītāja kalpošanas 2018. gadā.³⁵ Pēc autoru domām, abi šie gadījumi ir raksturojami kā tipiska kristīgā fundamentālisma **neiecietība** pret citādi domājošajiem. Abos gadījumos garīdznieki tika apsūdzēti novirzē no konfesionālās mācības. Adventistu Rīgas 1. draudzes 2016. gada 18. janvāra vēstulē adventistu Latvijas draudžu savienībai teikts: “Esam ienākuši adventistu draudzē, uzticoties Dieva Vārdā pamatotajai mācībai, un vēlamies palikt šajā skaidrajā mācībā, nevis sekot mācītāja I. Roderta “progresīvo un cilvēcisko ideju labirintos”, ko šobrīd dzirdam Sabata dievkalpojumos.”³⁶

---

34 Skatīt Valdis Tēraudkalns, “Religion in Latvia after the Fall of the Soviet System: Fragmentation and Postsecularism”, in *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe* Vol. 40: Iss. 6, Article 2 (2020): 1–20.

35 Tēraudkalns, *Religion...*, 5, 7.

36 Vēstule autora arhīvā.

Situāciju ar luterāņu mācītāja Jura Rubeņa aiziešanu aprakstījis Rīgas Lutera draudzes mācītājs Linards Rozentāls: “Sākot no 2017. gada bēdīgi slavenā Klusās nedēļas konventa 11. aprīlī šajā un turpmākajos konventos Juris Rubenis aizskarošā un cilvēka cieņu nievājošā veidā vairākkārt tika apsūdzēts par savām un citu autoru paustajām domām un uzskatiem un pat par pasaulē pazīstamiem mākslas darbiem, kas atrodami grāmatās “Ievads kristīgajā meditācijā” un “Viņa un viņš”. Tikai 20. jūnijā uz konventu pirmo reizi tika uzaicināts pats Juris Rubenis. Šajā konventā Juris Rubenis prāvestam un arī konventā klāt esošajam arhibīskapam iesniedza vēstuli ar lūgumu, lai Rīgas prāvesta iecirkņa konvents paskaidro, vai tas atrodas kontinuitātē ar LELB teoloģisko tradīciju, kura šo baznīcu ir veidojusi un kura ir palīdzējusi tai pastāvēt padomju laikā, un kura vienmēr bijusi konstanta šīs baznīcas daļa – plašas un daudzveidīgas teoloģiskās domas tradīcija, kas rada gaisotni, kura palīdz katram cilvēkam garīgi nobriest un atrast savu ceļu. Uz šo retorisko jautājumu konvents 2018. gada 23. janvārī apstiprināja atbildi Jurim Rubenim, ka šāda tradīcija “mūsu baznīcā nav paredzēta.”³⁷ Protams, aplūkoto piemēri nav vienīgi un tiek pieminēti izraisītās sabiedriskās rezonanses dēļ, taču tie uzskatāmi demonstrē kristīgajam fundamentālismam raksturīgo principialitāti, kas nevēlas savā vidū tolerēt citādi domājošos, velk ciešas robežlīnijas un pieprasa garīdznieku un laju pilnīgu saskaņu ar “Dieva Vārda skaidro mācību”. Fundamentālismu raksturojošais separātisms un vēlme pēc morālas un doktrināras tīrības neizbēgami noved pie radikāliem iekšējās attīrīšanās procesiem.³⁸ Bībeles burtiskā lasījuma aizstāvēšanas vārdā tiek attaisnota neiecietība, ko Rozentāls ļoti precīzi raksturo: “Nezināšana un nevēlēšanās zināt, neizpratne un nevēlēšanās saprast, ieklausīties, sadzirdēt. Nevēlēšanās cienīt un mīlēt.”³⁹

Divas pirmās fundamentālisma pazīmes – Bībeles nemaldīgums un nekļūdīgums un neiecietība – mūsu aplūkotajos piemēros ir vairāk vērstas uz baznīcas iekšējo dzīvi, bet trešā pazīme mūs iepazīstina ar fundamentālismu tā kontraversē ar moderno **sabiedriski politiskajā līmenī**. Ja atgriezīamies pie jau minētās Marsdena definīcijas, ka “fundamentālists ir evaņģēlikālis, kurš ir dusmīgs”, Latvijā līdz šim esam bijuši liecinieki pietiekami skaļiem kristīgo kopienu mēģinājumiem aktīvi iesaistīties politiskajās norisēs un ietekmēt valdības lēmumus. Uz brīdi palūkosimies uz šo jautājumu mazliet plašāk. Viena no valstīm, kurā ir pietiekami senas un dziļas kristiešu iesaistīšanās

---

37 *Par Juri Rubeni un kaislībām baznīcā. Māc. Linards Rozentāls.* <https://www.sieviesuordinacija.lv/>, pārpublicēts no Linarda Rozentāla 2018. g. 14. februāra ieraksta vietnē Facebook (skatīts 07.09.2020.)

38 Fraser, *Atheism*, 188.

39 *Par Juri Rubeni un kaislībām baznīcā. Māc. Linards Rozentāls.* <https://www.sieviesuordinacija.lv/>, pārpublicēts no Linarda Rozentāla 2018. g. 14. februāra ieraksta vietnē Facebook (skatīts 07.09.2020.)

politiskajās norisēs tradīcijas, ir ASV. Baznīcām apvienojoties ar politiskajiem spēkiem, vēsturiski tiek veidotas dažāda veida kristīgās alianses. Piemēram, konservatīvie evaņģelikāļi ir apvienojušies ar labējiem republikāņu spēkiem, bet progresīvie evaņģelikāļi ar kreisajiem demokrātu spēkiem. Šīm aliansēm ir bijusi būtiska nozīme gan Amerikas prezidentu vēlēšanās, gan arī dažādās sociālā taisnīguma un izglītības kampaņās.⁴⁰ Pēc neatkarības atjaunošanas arī Latvijā pēc citu evaņģēlisko alianšu parauga izveidojās Latvijas Evaņģēliskā alianse (LEA), kurā ir apvienojušās vairākas baptistu, Vasarsvētku un metodistu draudzes, bet starp tās atbalstītājiem ir teju visas tradicionālās Latvijas konfesijas. LEA ir saistīta ar Eiropas Evaņģēlisko aliansi (EEA) un Pasaules evaņģēlisko aliansi (PEA), kļūstot par tās biedru, automātiski kļūst arī par EEA un PEA biedru. Tā ir viena no tiešākajām Latvijas kristīgo kopienu sasaistēm ar evaņģēliskālo kustību pasaulē, un mēģinājumu ietekmēt politisko situāciju Latvijā var saskatīt arī LEA darbībā (vismaz tās sākuma stadijā, jo pašlaik alianses darbībā, šķiet, iestājies atslābuma periods). Biedrība LEA dibināta 2006. gadā. Viens no alianses goda biedriem ir pirmais atjaunotās brīvvalsts prezidents Guntis Ulmanis, bet viena no redzamākajām aktivitātēm bija, piemēram, Latvijas valsts Lūgšanu brokastis 2010. gadā, kurās piedalījās arī toreizējais Valsts prezidents Valdis Zatlers. Tomēr jāatzīst, ka atšķirībā no Amerikas Latvijas evaņģēliskās alianses loma politiskajos procesos nav tik jūtama. Tiesa, jāatzīst, ka atšķirībā no Amerikas situācijas Latvijas Lūgšanu brokastu reālā ietekme uz politiskajiem un ekonomiskajiem procesiem valstī nav pietiekami pētīta.

Droši vien Latvijas situācijā mēs nevaram runāt par evaņģēliskāliem tādā izpratnē, kā tas ir ASV. Ja tomēr šādu apzīmējumu lietojam, evaņģēliskāisms Latvijā nav monolīts, bet sadrumstalots un pretrunīgs. LEA valdē darbojas dažādu konfesiju pārstāvji, un, iespējams, savstarpēji novilktās stingrās robežlīnijas un atšķirīgie redzējumi neļauj pilnībā īstenoties organizācijas vizijai. Tāpēc par sava veida alternatīvu kļuva neatkarīgās draudzes "Kristus pasaulei" organizētās ekumeniskās sapulces Skonto hallē ar nosaukumu "Lūgšana par Latviju". Zīmīgi, ka 2019. gadā līdzās mērķim organizēt vēl vienu uz ekumenismu orientētu plašu evaņģēlizācijas pasākumu galvenā lūgšanu sapulces iniciatīva bija parakstītas petīcijas un atklātas vēstules par kristīgām un ģimenes vērtībām Latvijā iesniegšana Latvijas Republikas Saeimas deputātiem un Saeimā pārstāvētajām politisko partiju frakcijām. Atklātā vēstule tika iesniegta arī Valsts prezidentam un Ministru kabinetam, kā arī nosūtīta visām pilsētu un novadu pašvaldībām. Vēstulē tika uzsvērts, kādas negatīvas sekas Latvijai rada kristīgo morāles standartu ignorēšana izglītības sistēmā, kā arī bezatbildīga dzīvesveida un viendzimuma attiecību popularizēšana. Latvijas vadītāji tika aicināti atbalstīt idejas, iniciatīvas, likumdošanas projektus

---

40 Charles J. Scalise, "Protestant Evangelicalism" in *The Wiley-Blackwell Companion to Practical Theology*, ed. Bonnie J. Miller-Mc Lemore (Blackwell Publishing Limited, 2012), 582.

un noteikumus, kuri atbilst valsts konstitūcijā noteiktajām vērtībām, kā arī aizsargāt tradicionālo ģimenes modeli kā Satversmē garantētu nemaināmu vērtību.⁴¹

Viendzimuma pāru attiecību legalizēšanas jautājums ir bijis viens no galvenajiem kopīgajai cīņai vienojošiem faktoriem to kristīgo spēku vidū, kas pēc saviem ieskatiem iestājas pret morāles piesārņojumu. Tāpat varam atcerēties 2018. gada karstās diskusijas par “Eiropas Padomes Konvencijas par vardarbības pret sievietēm un vardarbību ģimenē novēršanu un apkarošanu” ratificēšanas jautājumu. Četru tradicionālo konfesiju līderi parakstīja atklātu vēstuli, aicinot Saeimas deputātus labot tajā esošās nepilnības. Lai arī konvencijas mērķis ir vardarbības pret sievietēm novēršana, atklātās vēstules autoru satraukums bija vērstas pret to, ka “konvencija neaicina cīnīties ar patiesajiem vardarbības cēloņiem, bet paver iespējas uzspiest Latvijā sociālā dzimuma (*gender*) ideoloģijā balstītu sabiedrības pārveidošanas projektu”⁴². Ņemot vērā šo kristīgo konfesiju ierosināto sabiedrības spiedienu, Stambulas konvencijas ratificēšana tika atlikta uz nenoteiktu laiku. 2019. gada oktobrī notika Tautas lūgšanu sapulce “Dievs, svētī Latviju!”, kurā tika sagatavota Pateicības vēstule Latvijas valsts vadītājiem. To parakstīja visi Latvijas lielāko kristīgo konfesiju vadītāji, un tās teksts parāda galvenos “karstos punktus”, kur cita starpā minēta Stambulas konvencijas neratificēšana un Dzīvesbiedru likumprojekta izskatīšanas noraidīšana.⁴³ Kā redzams, pārliecība par to, ka ir jācīnās par Bībeles patiesību, rada pietiekami aktīvu un skaļu politisko darbību, kas nes līdzī arī asas debates un fragmentāciju dažādās kopienās. Par to liecina kaut vai 33 Latvijas zinātnieku parakstītā atklātā vēstule ar aicinājumu ratificēt Stambulas konvenciju⁴⁴ un 52 dažādu baznīcu pārstāvju tādas pašas atklātas vēstules parakstīšana⁴⁵. Tomēr, neskatoties uz to, kristīgo fundamentālistu ierosinātās politiskās iniciatīvas Latvijā ir pietiekami efektīgas. Mēs varam novērot ļoti ievērojamu sabiedrības un arī kristīgo konfesiju atbalstu fundamentālismam kā Latvijas kristīgo telpu būtiski raksturojošam fenomenam.

---

41 Pateicības vēstule Latvijas valsts vadītājiem, <https://parlatviju.lv/peticija/pateicibas-vestule-latvijas-valsts-vaditajiem> (skatīts 08.09.2020.)

42 Latvijas kristīgo baznīcu vadītāju atklātā vēstule par Stambulas konvenciju, <http://katolis.lv/2016/05/latvijas-kristigo-baznicu-vaditaju-atklata-vestule-par-stambulas-konvenciju/> (skatīts 07.09.2020.)

43 Pateicības vēstule Latvijas valsts vadītājiem, <https://parlatviju.lv/peticija/pateicibas-vestule-latvijas-valsts-vaditajiem> (skatīts 08.09.2020.)

44 33 Latvijas zinātnieki atklātā vēstulē aicina ratificēt Stambulas konvenciju, <https://satori.lv/article/33-latvijas-zinatnieki-atklata-vestule-aicina-ratificet-stambulas-konvenciju> (skatīts 08.09.2020.)

45 <https://satori.lv/article/baznicas-parstavji-atklata-vestule-pauz-atbalstu-stambulas-konvencijai> (skatīts 08.09.2020.)

Secinājumi

Lai arī modernajā laikmetā fundamentālisms dažkārt tiek uzskatīts par fenomenu, kam tajā vairs nav vietas, tomēr tas tā nav, jo fundamentālisms ir mūsdienu cilvēka vajadzība. Fundamentālisms veidojas dialektikā starp vienas sabiedrības daļas vajadzību pret izmaiņām un otras sabiedrības daļas reakciju uz tām kā nevēlamām un bīstamām. Mūsdienu cilvēka vajadzība ir stabilitāte un drošība arī kristīgās ticības jautājumos. Daļa cilvēku to atrod, turoties pie inspirēta Bībeles teksta, kas ir nemaldīgs un nekļūdīgs. Tomēr brīdī, kad šī pārliecība tiek aizstāvēta vai tās ietvaros tiek reaģēts uz kādām sabiedrības tendencēm, fundamentālisms var kļūt skaļš, neiecietīgs un aizskarošs.

Fundamentālisma ekseģēze ir orientēta uz vienas patiesības uzturēšanu. Arī tekstu interpretācijai būtu jābūt vienai tomēr praktiski kristīgo interpretāciju dažādība liecina par pluralitāti. Tāpēc, lai pieturētos un aizstāvētu savu ekseģētisko skatījumu, fundamentālismam nepieciešami dažādi palīg līdzekļi, viens no kuriem ir baznīcas autoritāte un tās novilktais stingrās robežas, kuras nedrīkst pārkāpt.⁴⁶ Baznīca uzņemas disciplinētāja lomu, kas citādi domājošos izstumj. Aizsedzoties ar “nemainīgo patiesību” un “Rakstu autoritāti”, kristīgo fundamentālistu teoloģija patiesībā apspiež bezgalīgo daudzveidību, ko atklāj Raksti un Trīsvienības iekļaujošā teoloģija.⁴⁷

Latvijas kristīgajā sabiedrībā un arī garīdzniecībā ir vērojamas fundamentālisma iezīmes – izteikta pārliecība par Bībeles nemaldīgumu un nekļūdīgumu, bažas, ka laikmeta pārmaiņu dēļ tiek zaudēta Bībeles autoritāte un uzspiesta tikumu degradācija. Fundamentālismam aizstāvot savas pozīcijas, šie jautājumi tiek aktualizēti sociālpolitiskajā līmenī un attiecīgās paradigmas tiek mēģināts uzspiest visai sabiedrībai.

SUMMARY

Fundamentalism as a phenomenon of Christian faith in Latvia

Although in the modern age fundamentalism is sometimes considered a phenomenon that no longer has a place in it, it is not so. Fundamentalism is formed in the dialectic between the need of one part of society for change and the reaction of another part of society to it as undesirable and dangerous.

The study examines the history of the formation of Christian fundamentalism, focussing on three characteristic features of the phenomenon in the context of the 21st century. Firstly, it is a fundamental abandonment of the historically critical method of researching the Bible, preferring instead a literal interpretation of the Bible that views the text as verbally inspired,

---

⁴⁶ Fraser, *Atheism*, 222–223.

⁴⁷ Chul Min Jun, “The paradigm shift of practical theology and theological practice to overcome modernism and postmodernism” in *Pacific Science Review*, Volume 16, Issue 2, (2014): 156–166.

inerrant, and infallible. Literal reading can concur with a belief in the only correct doctrine, a distinctly dualistic vision of the world, and a sense of radically exclusive self-awareness. When it comes to winning fundamental battles over biblical truth, fundamentalist arguments become radical and intolerant. Thus, the next feature is justification of intolerance in the name of defending the literal reading of the Bible. It can be directed against individuals or groups outside the community, but equally against individuals within the community. The third feature is that the battlefield is not always limited to matters affecting the life of the church but extends to society as a whole. Namely, when socio-political tendencies are not in line with the “biblical truth”, fundamentalists become loud and politically active.

Authors argue that there are clear signs of fundamentalistic tendencies in Latvian Christian society and clergy. Interviews with clergy show a strong belief in the inerrancy and infallibility of the Bible. The exegesis of fundamentalism is oriented towards the maintenance of a single truth. There should be a single interpretation of the texts, therefore, in order to adhere to and defend its exegetical view, fundamentalism needs various aids, including the authority of the church and the strict boundaries, which must not be violated. The study looks at two examples, where certain Latvian denominations have taken on the role of disciplinarians, pushing out dissidents. The political activities of the Christian denominations in Latvia also reveal fears that the modern age may bring about the loss of Bible’s authority. Consequently, morality is enforced, and Fundamentalism defends its positions trying to impose the relevant paradigms upon the entire society.